

سەرچاۋەى ۋە رچەرخانى ئەۋرۇپا بەرەو راستەرەۋە توندرەۋەكان لە گۆرانی كەشۋەۋادا

نووسەر: ناسر كەرەمى

ۋەرگىزان: پېنۋوس

ۋا ديارە لە ئەۋرۇپا، با ئالاي حزبە راستەكان دەشەكېننېتەۋە. لە سالى رابردوودا، لە چەند ۋلاتىكى ئەۋرۇپىدا، نەك ھەر لايەنە راستەرەۋەكان بەختى زياتريان ھەبوۋە لە راکىشانى دەنگى ھاۋولاتيان، بەلكو لە ھالەتەكانى ۋەك ھۆلەندا ۋ فەرەنسا، ۋا ديارە تەنانەت رەۋتە توندرەۋەكان تۋانىۋىانە رەۋتە ميانرەۋترەكان بۇ دۋاۋە پال بنين ۋ شەنسى بەدەستەينانى دەسلەت بەدەست بەينن. لەۋديو زەرياي ئەتلەسى، لە ئەرجەنتين، راستەرەۋىك چۆتە كۆشكى سەرۋكايەتى ۋ ھەمان چارەنووس بۇ ھەندىك ۋلاتى دىكەى ئەم ناۋچەيە پېشېبىنى دەكرىت. لە ئەمريكا، تەنانەت سەرەپاي ھەلمەتى بەردەۋامى مېدياكان ۋ دادگەكان ۋ كەسايەتییە ناۋدارەكانى ھۆلىۋود، ھېشتا ترامپ شەنسى بەرچاۋى بۇ گەرەنەۋەى بۇ پۇستى سەرۋكايەتییە ئەمريكاي ھەيە ۋ ئامازەكان دەرى دەخەن كە لە كەنەدا، جاستن تروډو لە بەرامبەر پكابەرە راستەرەۋەكانى دەدۇرېت.

لېرەدا پرسىياری بنەرەتى ئەۋەيە كە بۇچى رۇژاۋا ۋ بەتايبەتى ناۋچەى زەرياي ئەتلەسى ۋ بەتايبەتېتر ئەۋرۇپا، رۋویان لە راست كرەۋە؟ ئەمە پرسىياریكە زۇر جار لەلایەن مېدياكانەۋە دەكرىت ۋ پى دەچىت بابەتېك بېت كە راي گشتى تۋوشى سەرسۋرمان كرېبېت. بەلام راستىيەكەى ئەۋەيە كە رۋوداۋەكە بە شىۋەيەكى چاۋەرۋاننەكراۋ رۋوى نەداۋە ۋ لانى كەم بۇ جوگرافياناسان ۋ كەشۋەۋاناسەكان، ئەم پرۇسەيە لەمىزە پېشېبىنى كراۋە. بۇ نموونە ئەم دوو تۋىژىنەۋەيەى سەبارەت بەم پرسە كە لە سالى ۲۰۱۱ ۋ ۲۰۱۲ بىلەن كراۋنەتەۋە. بەسادەبى دەتۋانين بىلېن، گۆرانكارىيەكانى كەشۋەۋا پېمان دەلېن، ناۋچە لەبارەكان بۇ ژيان لە باشۋور كەم بوونەتەۋە ۋ زياتر كەم دەبنەۋە ۋ، بۇ گونجانن لەگەل ئەۋ جۆرە بارودۇخانە، ملىۋنان كەس ھىچ بۇاردەيەكيان نابېت جگە لە كۆچكرن بۇ ناۋچە لەبارتەرەكان، كە لە دۇخى ئىستاي جىھاندا ئەۋ ناۋچانە كە بوونەتە شوپنى مەبەست، برىتين لە: ناۋچەى باكۋور، بە شىۋەيەكى سەرەكى ئەۋرۇپاي رۇژاۋا ۋ، ھەرۋەھا لە سەرانسەرى ناۋچەى زەرياي ئەتلەسى ۋ ئەمريكا ۋ كەنەدا. بۇ ملىۋنان كەسى ھەزار لە رۇژھەلاتى ناۋەرەاست ۋ باكۋورى ئەفرىقا، كۆچكرن بۇ ئەۋرۇپا ئاسانترە ۋ ئەگەرى زياترە ۋ بەھۋى ئەمەۋە كۆچبەرانى كەشۋەۋا، زياتر بوونەتە جىگەى نىگەرانى ئەۋرۇپا؛ ۋەك لە ئەمريكاي باكۋوريش ھەر بەم شىۋەيە.

راستىيەكەى، پەيوەندىيەكەى بە سەرھەلدانى راستگەرايىيەۋە ئەۋەيە كە گۋشارى كۆچبەران پەرە بە ملىمانى ۋ لىكترازان ۋ ناكۋكىي كۆمەلەيەتى ۋ ئابۋورى ۋ كەلتۋورىيەكان دەدات ۋ وردە ۋوردە ھاۋولاتيانى ناۋچەى باكۋور پريار دەدەن شوپنى نىشتەجىبۋونيان لە بەرامبەر ئەم ميانە زۇر جار بانگېشتنەكراۋانە، پيارېزن. ئەۋەى لە ھەلبۇزاردنەكانى ئەم دۋايىيەى يەكىتېتى ئەۋرۇپادا رۋوى دا، دەرەنجامى “برىگىزىت” يكى كىشۋەرييە

و، بى گومان فورمىكى شارىستانى ھەولدا ھە بۇ ھىشتىن ھەي خەلكى بىانى (بىگانەكان) لە پشت دىۋارى شارهۋە (ئەوروپا).

كۆچبەرەكان كىن و لە كوى دىن؟

ۋىنا و دەربىنى چىرۇكەكە لە چۈرچىۋەي گۆرانى كە شۆھەۋادا ئەۋەيە كە كۆچبەرەكان لە پشتىنەي ناۋچە گەرمەكانەۋە لە پۇژھەلاتى ناۋەرپاست و باكورى ئەفرىقاۋە دىن. واتە ھەمان بىابان و شىرىتى و شىكى زەۋى كە بەرپىكەۋت سەرچاۋەي شارىستانىيەتە گەرەكان بوۋە و ھەندىك جارىش ئەۋ ئىمپراتورىيەتەنەي لەم ناۋچەيەۋە سەريان ھەلداۋە ھوكمرانىي جىھانىان كىدوۋە. بەلام گۆرانى وردە وردەي كە شۆھەۋا وای كىدوۋە شەنس و بەخت پشت لە خەلكى ئەم ناۋچەيە بكات و ئىستا لە خاكىكى وشك و كەمتر بەپىندا بىن كە بىيەشە لە سەرچاۋەكانى ژيانى بايۇلۇژى و، بە پەي يەكەم ئاۋ بۇ دانىشتىۋانەكەي. بەھۇي ھەندىك ھۆكارى كە شۆھەۋا، پشتىنەي ناۋچە گەرمەكان، لە چاۋ ناۋچەكانى دىكەي جىھان ناسكتى و زەرەمەندترە لە بەرامبەر گەرمى جىھانى. بۇ نموۋە لە كاتىكدا تىكراي بەرزبۈنەۋەي پەي گەرمى جىھانى، 1.1 پەي سەدى بوۋە، ئەم ناۋچەيە بەتلىكرا 1.5 پەي و لە ھەندىك ناۋچەدا تا 2 پەي گەرم بوۋە؛ ئەمەيش بە واتى و شىكىۋون و بەبىابانبۈون، بەھۇي كەمبۈنەۋەي بارانبارىن و زىادبۈونى ھەلمبۈون و ھەلمۈزىن و بەرزبۈنەۋەي خىراترى كەمبۈنەۋەي سەرچاۋە سنووردارەكانى ئاۋ لەۋ ناۋچەيە دىت.

لە پۇژھەلاتەۋە، ئەفغانىستان و پاكىستان و پاشان ئىران و، لەۋلاترىشەۋە، توركىيا و سوورىا، عىراق، لوېنان و ئىسرائىل و لە خارەۋە تا دەگاتە يەمەن و ۋلاتانى قۇرنى ئەفرىقا و ھەموۋ ۋلاتانى باشورى دەرياي ناۋەرپاست و باكورى ئەفرىقا تا دەگاتە مەغرىب و مۇرىتانيا، لەم بازىنەيدا بەشدارن. بە شىۋەيەكى سىروشتى، ۋلاتانى دەۋلەمەند بە نەۋت وەك كىت، ئىمارات، قەتەر، بەحرىن و سەۋدىيا بەھۇي سامانە گەرەكەيانەۋە زۇر كەمتر بەرەۋرۈۋى گۆرانى كە شۆھەۋا دەبنەۋە و حسابەكەيان لەم پوانگەيەۋە جىاۋازە. بەبىچەۋانەۋە ۋلاتانى ناۋچەي ساحل و قۇرنى ئەفرىقا زىاترىن زىانىان بەركەۋتۈۋە و لە نموۋەي وەك سوودان و سۇمالدا، لە داپروۋخانى ژىرخانى سىياسى و ئابورى نىزىك بوۋنەتەۋە. لە ھەندىك لەۋ ۋلاتانەدا، وەك ئىران، ئەفغانىستان، سوورىا، عىراق، ھوكمرانىي خراب بوۋتە فاكىرەيى يارمەتىدەر لەپال ھۆكارەكەدا؛ بە جۇرىك كە بەم ھۇيەۋە كارىگەرىيەكانى گۆرانى كە شۆھەۋا چىرتى و توندىر دەبنەۋە و تەنانەت پىۋسەي لەناۋبىردى سامانە سىروشتىيەكان، خىراترە لە پىۋسە و پىرانكەرەكانى كە شۆھەۋا. لەم نپۈندەدا بى گومان كۆچكردن بۇ ئەۋروپا كەۋتۈتە ژىر فاكىتەرى گەرەي دەستپىراگەيشتن. بۇ نموۋە ۋلاتانى باكورى ئەفرىقا بەھۇي دەستپىراگەيشتىيان بە دەرياي سىپى ناۋەرپاست، زىاتىر و بى ترس كۆچ دەكەن بۇ ئەۋروپا.

بۇچى ئەۋروپىيەكانىان ترساندوۋە؟

راستىيەكەي ئەۋەيە كە پىرسىكى بچوۋكتىر لەم بابەتەدا، سنووردارىۋونى شوۋىنى ژيانە. بەلام تەنانەت ۋەرگىرتىن ۋلاتانى ئەۋروپىيش تواناي ۋەرگىرتنى كۆچبەرەكانى سنووردارە و زىاتىر لەۋە، دەبىتە ھۇي دىروستبۈونى قەرەبالغى و گرژى. لەم نپۈندەيشدا، گرنگىرىن بابەت نەگونجانى كەلتورىيە، كە زىاتىر لەنپۈ موسلماناندا باۋ بوۋە. ژمارەي كۆچبەرەكانى چىنى و ھىندى لە ئەۋروپا زۇرە، بەلام كەمتر ھەۋالى نەرىنى دەبىستىن سەبارەت بە گرژى نپۈن چىنى و ھىندىيەكان لەگەل ھاۋۋلاتىيانى ئەۋروپىدا، چۈنكە كۆچكردىن

لەم دوو ولاتە نەریتیکی لەمیژینەیی هەیه وەک شیوازیکی بۆ مانەوه و، تەنانەت بەشیکی زۆریان پسیپۆری و کارامەیی پیوستیان بۆ کۆچکردن لە ولاتی خۆیانەوه بە دەست هیناوه و، هەر وەها ئامادەیی ئەوەیان تێدایە کە ئەم راستییە قبوڵ بکەن کە بریار وا نییە ئەوروپییەکان ببەن پاشکۆ و شوینکەوتووی کەلتووری ئەوان و، بۆیە ئامادەن ریز لە کەلتووری ولاتانی خانەخوئی (ئەوروپا) بگرن. بەلام هەندیک لە موسلمانان، بەتایبەت هەندیکیان کە لە ناوچەیی دەریای ناوەراستەوه دین، زۆر دواتر، هەندیک جار تەنانەت تا نەوهی سییەم و چوارەم، بۆ قبوڵکردنی مەرجە کەلتوورییەکانی ولاتانی خانەخوئی، دەبێت چاوەڕێ بکەن. بەم شیوێهە تیکەلەیهک لە مەملاتی بایۆلۆژی و کەلتووری، ئەوروپییەکان بەرەو فۆرمیکی ناسیۆنالیزم دەبات، کە لایەنی سیاسییهکە لە لایەن رەوتی راستەرەو و هەندیک جاریش دژەکوچبەرەوان نوێنەرایەتی دەکریت.

ئەم دۆخە تا چەند درێژە دەکیشییت و تا کوی دەچیت؟

ئەمە تەنیا سەرەتای چیرۆکەکیە. لە راستیدا کۆچی کەشوهەوا تازە دەستی پێ کردووه لەسەر ئاستی نیو دەولهتی و شەپۆلە سەرەکییەکان هیشتا ماویەتی. بۆ نمونە توێژینەوهیهک ئەوه دەردەخات کە ژمارەیی کۆچبەرانی کەشوهەوا ۶۰۰ ملیۆن کەس بووه، بەلام پیشینی دەکریت تا سالی ۲۰۵۰ ژمارەیان بگاتە یەک ملیار و ۲۰۰ ملیۆن کەس. پرسەکە ئەوهیه کە زۆر بەیان ۶۰۰ ملیۆن کۆچبەری ناوخوین؛ لە ولاتیکەوه بۆ ولاتیکی تر رۆیشتوون. وەک زۆریک لە گوندنشینانی رۆژەهلات و باشووری ئێران کە بەناچاری کۆچیان کردووه بۆ شارەکان. بەلام لە زۆر بەی ولاتان شوینەکانی کۆچی ناوخوئی، گەشتوونەتە ئاستی تیربوون و شەپۆلەکانی داهاووی کۆچکردن بە شیوێهەکی سەرەکی لە سەرشتا نیو دەولهتی دەبن. بۆیە پیشینی دەکریت لە سالانی داهاوودا، کە زۆر دوور نییە، لە ئاییندەیهکی نزیکدا شەپۆلی کۆچکردن لە رۆژەهلاتی ناوەراست و باکووری ئەفریقاوه بەرەو ئەوروپا چرتەر ببیتهوه.

ئەوروپییەکان بۆ پاراستنیان لەم کۆچبەرەوانە کە لە گەشەکردندان، روویان لە سیاسەتمەدارانی راستەرەو کردووه. ئەمە روونکردنەوهیهکی کەشوهەوای سادە و راستەوخوێه بۆ رەوتی بەرەو راست لە ئەوروپا؛ بە پشتمەستن بە هەموو ئەو داتیانەیی کەشوهەوایش کە پشتمگیری ئەم روونکردنەوهیه دەکەن، سەردەمی راستەکان تازە دەستی پێ کردووه. ئەوروپا زیاتر دوژمنایەتی بیانییەکان دەکات و لایەنی نامرۆقانه لەگەڵیدا بلاو دەبیتەوه. بەلام با لەبیرمان نەچیت کە پاراستنی ژینگە و ناوچەیی ژیان بۆ مرۆفەکان، کاری لەپیشینه و یەکەم مەرجی مانەوهیه. هەر بۆیە راستەرەو توندەرەوهکان بۆ چەسپاندنی دەسهلاتی سیاسی خۆیان، پشت بەم ئەولهوییهتە دەبەستن.

سەرچاوه:

<https://www.independentpersian.com>